

*L'EVANGELI EXPLICAT ALS FELANITXERS,
ALS CANTONESOS
I, FINALMENT,
ALS MATEIXOS CRISTIANS
(O RODA EL MÓN I TORNA AL BORN)*

- I. Amb el declarat, insubornable i benemèrit propòsit d'apropar la novel·la als pagesos mallorquins, que “no poden sentir el saborino de lo clàssic”, el prevere Ildefons Rullan i Declara (Palma, 1856-1911), va escometre la traducció al català de Mallorca ni més ni menys que d'*El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha*. I a fe de Déu que se'n va sortir, perquè lliurà a la impremta¹ les dues parts de la magna obra en sengles toms: el primer el 1905, coincidint amb el tercer centenari de la publicació de l'original, i el segon l'any següent.

Aquest, en ponderades paraules del censor eclesiàstic, “clergue cultíssim, escriptor estil·lat i fervorós lul·lista”, ja havia publicat un recull de 63 refranys de Sancho Panza amb llurs equivalències al mallorquí, llatí, italià, anglès, francès i l'alemany, amb la qual cosa Mossèn Rullan anticipava, quasi profèticament, el resplendent futur poliglòt que esperava a l'illa.

¹ Ara per ara, retinguem que l'impressor, en Bartomeu Rius, era de Felanitx

Però a l'hora d'enfrontar-se amb el *Quixot*, en Rullan, lluny de conformismes eixorcs, abandonà els fressats camins de la traducció convencional i va emprendre el que no podem sinó titllar d'absoluta apropiació de l'original, fins al punt que se'l considera el creador d'un text nou. En efecte, l'anostrament fou tan colossal que el prevere va transportar el Cavaller de la Trista Figura i el seu escuder a Felanitx i rodalies. Tal qual.

Sa Tafona de Son Benàsser, es Celler d'en Pollença o Son Capellot són així algunes de les noves localitzacions de les peripècies i disquisicions quixotesques. Però, per què Felanitx, i no Marratxí o Santa Maria del Camí? Podem aventurar una raó poderosa per a l'elecció de la vila (anys a venir) d'en Miquel Bauçà i en Miquel Barceló: a Felanitx hi ha una de les més altes concentracions de l'illa de molins fariners de vent, de manera que el simbòlic episodi dels gegants/molins s'esdevé ara amb absoluta propietat al paratge dit dels Molins des Collet. Felanitx esdevingut, doncs, el Campo de Criptana balear².

Es Molí de n'Hereu (Felanitx)

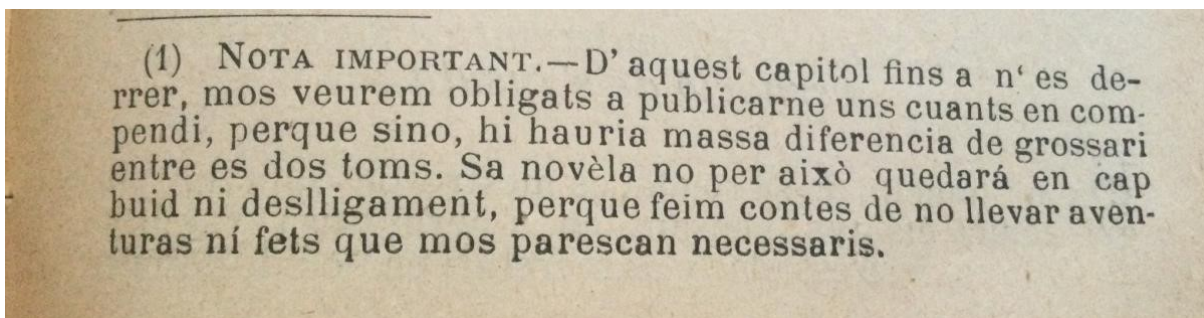

Molins alineats resseguint la carena a Felanitx, precursors clars dels actuals aerogeneradors

² Fora de l'illa de Creta, en cap altre lloc del món no hi ha tants molins de vent/km² com a Mallorca.

Però el cert és que en Rullan va prendre més decisions, potser menys pintoresques però igualment agosarades, obsedit com estava a facilitar-ne la lectura als mallorquins. Així, es va carregar els textos inicials de presentació –inclòs el famós pròleg– i tots els poemes de l'obra, així com la novel·la curta “El Curioso impertinente” (Capítols XXXIII-XXXV de la primera part), i també passatges sencers i paraules esparses que simplement considerà malsonants³.

I per rematar-ho, tan impàvid com honrat, a partir del Capítol L de la segona part va tirar pel dret, no sense advertir-ho al lector:

De traductor a adaptador-creador, i d'aquí a editor: Admirable Rullan!

Tot li va ser poc, no cal insistir-hi més, per tal d'aconseguir acostar la vida i miracles dels personatges de Cervantes a l'imaginari popular dels campers de Mallorca, “concretament de la demarcació de Felanitx”.

- II. Nogensmenys, i per molt que costi de creure, a uns 9.000 quilòmetres de Felanitx, Lin Shu (1852-1924) havia de desbordar amb escreix totes les fites de Mn. Rullan en l'art de la traducció creativa. Aquest autodidacte té la consideració indiscutida de primer i més influent introductor de la literatura occidental a la Xina moderna. En aquells moments, la literatura xinesa vivia entotsolada, reclosa en la pròpia producció i els estudis o comentaris dels clàssics, sense cap penetració d'obres estrangeres. El mateix Lin Shu havia dedicat la seva fecunda vida a la literatura confuciana, fins que la mort de la seva esposa l'enfonsà en els abismes de la malenconia.

Però un dia, el seu amic Wang Shouchang va venir de París carregat de novel·les i li'n va estar explicant l'argument. Lin Shu va quedar tan fascinat amb la *Dama de les Camèlies*, que li va demanar a en Wang que l'hi llegís sencera (en francès, és clar).

<https://youtu.be/9yhFHoK5Adk>

³ Un capellà és un capellà, o “con la Iglesia hemos dado, Sancho” (Quixot, 2a part. Cap. XIX)

Un cop va acabar d'escoltar, Lin Shu es va posar a escriure-la en xinès clàssic o literari (*wenyan*). Amb aquesta depurada metodologia va “traduir” prop de dues-centes obres de la literatura occidental (Dickens, Stevenson, Swift, Montesquieu, Conan Doyle...), moltes de les quals es van convertir en *best sellers*. Quan va morir, van trobar a casa seva manuscrits inèdits. És tal el nivell de perfeccionisme que havia assolit en la recreació, que en algun cas no hi ha hagut manera d'identificar l'original a què corresponen...

Sabem que Lin Shu ignorava les llengües de les obres originals; no tenim però certesa del grau de coneixement que en tenien els seus assistents-lectors.

A l'hora de versionar el *Quixot*, partí d'una traducció a l'anglès de 1885⁴. I val a dir que aquí la cosa va anar un pas més enllà, perquè l'assistent, Chen Jialin, que segons sembla tenia un nivell d'anglès *Proficiency* però també idees pròpies, li va llegir una versió parcial de la primera part, en què torna a faltar el pròleg (casualitat?) i per torna, hi afegí diàlegs inexistents. En qualsevol cas, l'obra es publicà el 1922 amb el nom de *Vida del cavaller embrnixat*, o *Biografia del cavaller foll* (segons qui ho tradueixi).

Tot plegat recorda, naturalment, el propi *Quixot*, pel recurs a la interposició del fals historiador àrab Cide Hamete Benengeli com a suposat autor d'un manuscrit que Cervantes hauria simplement trobat i recopilat junt amb d'altres papers sobre el Cavaller de la Trista Figura. Però també evoca el Pierre Menard de Jorge Luis Borges (*Ficciones*), aquell fosc autor que projecta escriure un llibre idèntic paraula per paraula al *Quixot*, però a principis del segle XX (com Mn. Rullan i Lin Shu). I més directament encara, remet al propi autor argentí, que en uns apunts autobiogràfics⁵ dictats en anglès a Norman Thomas di Giovanni, explica que de petit l'havia llegit en una traducció anglesa, i quan ja adult va llegir l'obra original, li va passar que “me pareció una mala traducción”.

⁴ La traducció indirecta és una pràctica prou coneguda a Occident fins fa quatre dies: per exemple, bona part de les traduccions catalanes de Tòlstoi, Dostoievski o Txèkhov del segle XX –amb assenyalades excepcions com la d'Andreu Nin– ho són de traduccions al francès o anglès de l'original rus. De fet, en Narcís Comadira titula “Com he traduït Txèkhov, sense saber rus”, la nota de la seva traducció de *Les tres germanes* del 2004

⁵ Borges, J.L.: *Autobiographical Essay* (1970). Trad. a l'espanyol d'Ed. El Ateneo. Buenos Aires (1999)

III. Fins aquí un parell d'exemples singulars d'opcions a l'hora d'encarar la traducció-adaptació-recreació d'un mateix llibre. Gent de món com sou, sabeu pla més bé que jo que, a la vida, només en comptades ocasions ens és donat de veure com es tanca un cercle. Doncs aquesta n'és una: s'acaba de publicar la traducció del *Quixot* de Lin Shu... a l'espanyol!!! La sinòloga Alicia Relinque (Universitat de Granada) ha tingut la deliciosa pensada (i, cal suposar, la feinada) de retornar a la llengua de Cervantes el text que sobre una traducció a l'anglès de l'original va interpretar i escriure Lin Shu en xinès clàssic fa 100 anys. El volum, amb el títol *Historia del Caballero Encantado* i autoria de Cervantes, es presenta aquests dies⁶ i compta amb un profús aparell de notes (més de 600) explicatives de les diferències entre la traducció i l'original xinès, i d'aspectes intertextuals com ara les interferències literàries i culturals xineses que s'hi poden trobar.

Una notícia tan real com fantàstica en tots els sentits de la paraula. Borges somriu, complagut.

Tanmateix, filant prim, a aquest joc del telèfon intertemporal li quedaria encara una darrera baula: la traducció i nova transposició de les empreses i destrets del Quixot felanitxer a la Manxa... o a qualsevol altra comarca, que avui de molins no en falten enlloc, i són molt més gegantins que els del Toboso.

Que Sant Jordi Luis Borges us empari, punyeteros!

⁶ Precisament aquest mateix dijous 22 d'abril, a les 12, hi ha un acte –virtual– de presentació del llibre organitzat per l'Instituto Cervantes